

רודף על ידי גרמא

איתא בב"ק דף כ"ב ע"ב, "ת"ש המדליק את הגדיש והיה גדי כפות לו ועבד סמוך לו ונשרף עמו חייב, עבד כפות לו וגדי סמוך לו ונשרף עמו פטור. בשלמא למ"ד אשו משום חציו מש"ה פטור אלא למ"ד אשו משום ממונו אמאי פטור אילו קטל תוריה עבדא ה"נ דלא מיחייב וכו'".

ופרש"י בד"ה אם קטל תוריה וז"ל ממון הא כתיב כסף שלשים שקלים יתן לאדונו עכ"ל. ומשמע דהא דפטרינן המדליק מדמי הגדי והגדיש אינו קשה כלל וכדכתב רש"י לעיל בד"ה עבד כפות דלגבי דמיהם אמרינן קים ליה בדרכה מיניה כיון שההורג עבד נהרג. וממילא קושיית הגמרא קאי רק על הא דפטרינן המדליק מקנס הריגת העבד, דלכאורה יש לחייבו מטעם ממון המזיק. וצ"ב דממ"נ אם הדליק הגדיש קודם שהרג העבד אין לפטרו מטעם קלב"מ דבשעת הדלקת הגדיש לא התחיל מעשה הרציחה למ"ד אשו משום ממונו ואם הרג העבד תחילה אמאי יפטר מדמי הגדי והגדיש דנשרפו אח"כ דהא כבר כלתה מעשה הרציחה ואינו שייך לפטרו מטעם קלב"מ.

ובאמת כבר הקשה כן הרשב"א בסוגיין וז"ל כלומר משום דקלב"מ. ק"ל אמאי פטור והא מתחייב בגדיש קודם שיתחייב בנפשו של עבד וכדאמרינן בגונב כיס של חבריו בשבת שכבר נתחייב בגניבה קודם שיבא לידי איסור שבת וכו' ואפילו הצית בגופו של עבד אמאי פטור על הגדיש אטו מי שנתחייב בנפשו ואח"כ קרע שיראין של חבריו מי לא מתחייב וה"נ ל"ש עכ"ל. וממשיך בביאור הסוגיא וז"ל ואפשר דלר"י דאמר אשו משום חציו כל שהצית אפילו בגדיש ועבד כפות סמוך לו שא"א לו לברוח הו"ל משעת הצתת האש בגדיש רודף ונעשה על הגדיש כרודף ששבר כלים וכו' ואלא דאכתי קשה לי לר"ל דהו"ל בשעת הצתת האש על גופו של עבד מתחייב בנפשו ואחר שמת העבד נשרף הגדיש ואמאי פטור על הגדיש. וי"ל דנשרף הגדיש קודם שמת העבד דכל שעתא ושעתא חשבינן ליה רודף עד שמת אבל אם נשרף הגדיש לאחר שמת העבד חייב וכו' עכ"ל. ומבואר מדבריו דלפי ר"י הכל אתי שפיר דכיון דאשו משום חציו והכל מעשה אחד חשבינן ליה כרודף אחר העבד משעת הדלקת הגדיש ונפטר מחיובי ממון כיון דנתחייב בנפשו וכדאיתא בגמ' סנהדרין דף ע"ד

ע"א. אמנם לפי ר"ל דסובר דאשו משום ממונו ואינו מעשה גופו ממש כמו זריקת החץ אין לפטר המדליק מחיובי ממון מטעם רודף כיון דרציחתו נעשית ע"י גרמא ולא בידיו ממש.

ותמה עליו מרן הגרמ"ש הכהן באור שמת פ"א מהל' רוצח ה"ח דרדיפה ע"י גרמא ג"כ נחשבת כרדיפה ממש וכדאיתא בגמ' ברכות דף ג"ח ע"א דר' שילא הרג המוסר מטעם אם בא להרגך וכו'. אלא ודאי החיוב רודף אינו תלוי בחיוב ב"ד אלא בהצלת הנרדף וא"כ אף לפי ר"ל למה לא יפטר מדמי הגדיש מטעם רודף. ותירץ הדברי יחזקאל בסי' כ"ו דבאמת רציחה ע"י גרמא אינה בכלל רודף ליפטר מחיובי ממון. והא דמצינו בסנהדרין דף ע"ב ע"ב דקטן הרודף ניתן להצילו בנפשו ובברכות דף ס"ב ע"ב דשאל נחשב כרודף אע"ג דטעה ברדיפתו ולכאורה אינו יותר מגורם למיתה היינו משום דבעצם נתחייבו מצד המעשה אלא דנפטרו מצד אחר דבנידון דשאל מעשיו נעשה בשגגה ובקטן הרודף רחמנא חס עליו לפטרו ממיתה אע"ג דמעשה רציחתו חשיבא וכדאיתא בסנהדרין דף ג"ה ע"ב. והא דמוסר ניתן להצילו בנפשו אינו מטעם רודף אלא מצד קנסא ולמיגדר מילתא בעלמא וכדכתב הראב"ד בספר תמים דעים סי' ר"ג. ומביא ראיה מגמ' ב"ק דף ק"ז ע"א דר"כ שמתיה לקועיה מיניה דמוסר והקשה הפנ"י דכיון דההיתר להרגו הוא מטעם רודף א"כ אמאי קאמר לעיל בגמ' שם דמוסר חייב בתשלומין ולמה לא אמרינן דנפטר מטעם קלב"מ. אלא בע"כ צ"ל דאינו חייב מיתה מדינא רק מטעם מיגדר מילתא וליכא דין קלב"מ עכת"ד.

ולפ"ז יש ליישב שיטת רש"י בסוגיין דהכא מיירי כשהדליק הגדיש קודם שהרג העבד ומדינא נפטר מחיובי ממון של הגדיש והגדי מטעם קלב"מ ודלא כראב"ד הנ"ל דחיוב מיתת רוצח ע"י גרמא הוא רק מטעם קנס. ומדוייק כן ברש"י במס' ברכות דף ג"ח דמבאר דר' שילא הרג המוסר מטעם בא במחתרת והיינו ענין של חיוב רודף. אמנם בשעה שהגיעה הדליקה לעבד כבר פקע השם רודף מן הרוצח כיון דאינו יכול להצילו עוד ממיתה ואינו שייך ליפטר המדליק מטעם קלב"מ. וממילא נפיק דנתחייב בקנס שלשים של עבד מטעם ממון המזיק כשיטת ר"ל והסוגיא אזיל כפשטיה. וראיית הדבר"י מגמ' ב"ק דף ק"ז ע"א יש ליישב בטו"ט וכעין מש"כ שם הפנ"י עצמו דחיובי מוסר מתחילים כשהגוי לוקח ממון הישראל ובשעה זו כבר נסתלק מיניה השם מוסר ואין רשות להרגו עוד. וממילא אינו שייך עוד לפטרו מטעם קלב"מ כיון דחיוב הממון חל רק לאחר זמן חיוב מיתתו ע"י רדיפתו.

ואגב אורחא נראה להציע דרך בישוב קושיית הפנ"י בב"ק שם דמעיר על תירוצו מהא דפסק הרמב"ם בפ"ח מהל' חו"מ הי"א דמוסר המוחזק מותר להרגו אפילו אחר עשיית העבירה וא"כ למה אינו פטור מחיוב ממון מטעם קלב"מ כיון דנתחייב בתשלומין בשעה שמותר להרגו. ונראה דבענין רודף מצינו שתי בחינות של הצלה בהריגתו, חדא הצלת החיים של הנרדף וזה נלמד מן הפסוק של שופך דם האדם באדם הצל דמו של זה בדמו של זה וכדאיתא במס' סנהדרין דף ע"ב ע"ב. וכן ביאר הגר"ח הלוי בספרו פ"א מהל' רוצח ה"ט דזהו דין מיוחד של הצלת הנרדף עיי"ש כמה נ"מ לדינא. אמנם מלבד הצלת הנרדף נראה דיש ג"כ בחינה של הצלת הרודף עצמו מעשיית העבירה וכן משמע מפירש"י במשנה סנהדרין דף ע"ג ע"א ד"ה ואלו. ודין זה נלמד מן הפרשה של נערה המאורסה כמבואר בברייתא שם וכן דקדקו תוס' בד"ה להצילו.

ונראה לחדש דשתי הצלות אלו מחולקות בגדרן, דהא דמצילין הנרדף אינו מצד איזה חיוב דחל על הרודף אלא דזה מצוה המוטלת על המציל שיעשה כל התחבולות שבידו למנוע מיתת הנרדף ובכללן ג"כ הריגת הרודף ולא מפאת חיוב מיתתו אלא כחד ממניי ההצלה לחיי הנרדף. אמנם הא דמצילין הרודף מן מעשה העבירה זהו חלות דין מיתה על הרוצח עצמו דלאפרושיה מאיסורו נתחייב בנפשו ממש למנועו מן החטא. ולכאורה יש נ"מ לדינא דמצד הצלת הנרדף כיון דזה אינו חיוב מיתה דחל על הרודף אלא מצות המציל לבד אין לפטור הרוצח מחיוב הממון מטעם קלב"מ דאין כאן חיוב חמור לפטור. משא"כ לצד השני דזהו הצלת הרודף הרי דחל על הרוצח חיוב מיתה ממש לאפרושיה מן החטא וממילא יפטר מכל חיובי ממון דקלב"מ.

ולפ"ז אפשר ליישב קושיית הפנ"י הנ"ל דהא דמוסר המוחזק ניתן להצילו בנפשו אינו בתורת הצלת הרודף עצמו דהשתא אינו עסוק במעשה העבירה דיתחייב בנפשו למנועו ממנה וכל ההיתר להרגו הוא רק מצד הצלת הנרדף שלא יאבד ממון ישראל עוד ע"י מסירתו. וממילא אינו שייך לפטור מממון מטעם קלב"מ כיון דאין חלות חיוב מיתה עליו לפטור דזהו נוגע רק בשעת רדיפה לעשיית העבירה ממש ולא בזמן אחר ויש כאן רק מצות המציל שיכול להרוג המוסר לטובת הנרדף ולא מצד הצלת הרודף.

ונחזור לעניננו דלכאורה קשה על ישוב הנ"ל לשיטת רש"י בסוגיין מגמ' סנהדרין ע"ג ע"א דאיתא שם, "ת"ר אחד הרודף אחר חברו להרגו ואחד הזכר ואחד נערה המאורסה ואחד חייבי מיתות ב"ד ואחד חייבי כריתות מצילין אותו בנפשו וכו'", ושם בע"ב רמינן עלה מהא דתנן בכתובות כ"ט ע"א, "ואלו

נערות שיש להן קנס הבא על אחותו וכו'". וחזינן דבהו"א דסוגיא שם הגמ' השווה זמן חיוב הקנס באנוסה לזמן מעשה העבירה, ששניהם בתחילת הביאה, ופריך דהאיך יתחייב המאנס את אחותו בקנס דקלב"מ מטעם רודף אחר הערוה. הרי נתבאר דלא נסתלק השם רודף בשעת מעשה החיוב דכאן מיירי אחר שא"א להציל הנערה דכבר התחיל לכוועלה. וממילא מופרך תירוץ הנ"ל דאם נחשב כרודף אף ע"י גרמא למה אינו נפטר מקנס העבד כיון דאף בשעת הריגתו ממש נחשב כרודף וכדמוכח לעיל ולמה לא אמרינן קלב"מ.

ונראה לבאר דבאמת נכללו שני דינים בענין רודף חדא דנהרג הרוצח או הכוועל מדין הצלה ועוד דנתחייב עונש על המעשה עצמו מחמת פעולת הרשע. ונמצא דאחר דפקע מיניה השם רודף מצד הצלה עדיין נשאר עליו שם רודף בבחינת עונש המסור לכ"א מישראל לקיים וכדלעיל במאנס נערה המאורסה. ולפ"ז מיושב היטב שיטת רש"י הנ"ל דאע"ג דברציחה ע"י גרמא נחשב כרודף זהו רק בתור הצלה קודם הרציחה אמנם אין לחייבו מטעם עונש בשעת מיתת העבד כיון דרציחתו אינה נעשית בידיו רק ע"י ממונו. ומחולק מהא דמאנס נעה"מ דשם פועל הרשע בגופו ושפיר יתחייב עונש מיתה כיון דהוא הכוועל משא"כ כאן דהמדליק אינו הרוצח רק הגורם לרציחה ע"י אשו וי"ל דהתורה לא חייבתו עונש מיתת רודף כיון דרציחת העבד אינו מעשה ידיו ממש. וממילא על דמי הגדי והגדיש נפטר מטעם קלב"מ כיון דבשעת הדלקתן עדיין נקרא רודף מצד דין הצלה. אמנם בשעה שהגיע האש לעבד והתחיל מעשה הרציחה נסתלק מיניה השם רודף מבחינת הצלת העבד ואינו חל עליו השם רודף ליענש על מעשה הרשע כיון דאינו פועל הרציחה בידיו ממש וממילא נתחייב קנס בהריגת העבד דאין שייך לפטרו עוד מטעם קלב"מ.